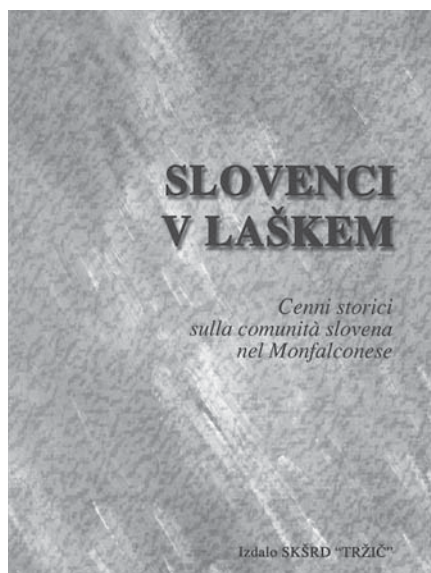

Recenzija, prikaz knjige, kritika / 1.19

Mojca Ravnik

SLOVENCİ V LAŠKEM

Izdalo Slovensko kulturno športno rekreacijsko društvo »Tržič«, Gorica 2005 (uredniški odbor pod vodstvom Bernardke Radetič), ob sedemletnici delovanja. *Sloveni nel territorio di Monfalcone*. Ts, SKŠRD/ACSRS »Tržič« 2006, 149 str. (nekoliko dopolnjen prevod knjige iz leta 2005).

Knjiga je doslej najizčrpnejša predstavitev Slovencev v Laškem, se pravi dela slovenske manjšine v Italiji, živeče na ozemlju med Krasom, Jadranskim morjem, Timavo in Sočo, zato jo tudi nekoliko obširneje predstavljamo. Je uspeh prizadevanj te skupnosti, ki izredno živahno deluje na kulturnem, športnem,

rekreacijskem in družabnem področju. K sodelovanju so pritegnili najboljše poznavalce, ki raziskujejo naselitev, jezik in kulturo v Laškem naseljenih Slovencev od najzgodnejših obdobij do današnjih dni, sami pa so osvetlili njihovo današnje življenje in delo v društvih. Italijanska izdaja ni dobeseden, ampak nekoliko prirejen prevod.

Pomenu knjige primerno so ji besede na pot napisali Gianfranco Pizzolitto, tržiški župan, Giorgio Brandolin, predsednik Goriške pokrajine, Roberto Antonaz, regionalni poslanec, in Franc Pukšič, državni sekretar iz Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Branko Marušič, avtor prvega članka **Laško**, začena svoje pisanje z vprašanji, ki si jih gotovo zastavlja večina bralcev: »Kaj obsega Laško, kdaj se v javnosti prvič pojavi to krajevno ime, od kod in od kdaj toponim Tržič, kakšen gospodarski in kulturni vpliv so imeli Tržič ter sosednji kraji v ravnini na slovensko okolico na obronkih zahodnega Krasa?« Najprej pojasnjuje, da Slovenci zadnje čase s tem imenom označujejo ozemlje ob širšem ustju Soče, medtem ko so ga Kraševci tako poimenovali že dolgo prej, italijanska javnost pa ga pozna pod imenom Bisiacaria oziroma Territorio, kar je nekoliko zastarela oznaka. Nato navaja nekatere obravnave Laškega v slovenski literaturi, začeni s Štefanom Kocjančičem, semeniškim profesorjem v Gorici, ki je prvi opisoval domoznanstvo zahodnih predelov slovenskega etničnega prostora in ozemlja, kjer je v Posočju v neposredni sosesčini živelo prebivalstvo slovanske (slovenske) in romanske skupnosti. Avtor ugotavlja, da je Laško v zavest slovenske skupnosti v Italiji in matični domovini vstopilo po drugi svetovni vojni in pravi: »K temu je prispevalo dejstvo, da se je v zadnjih stoletjih število Slovencev, ki živijo v sedmih občinah na ozemlju Laškega, povečalo. Danes je pojem znan in uveljavljen. Za to imajo največ zaslug Slovenci v Laškem z lastno društveno dejavnostjo, s šolstvom in publicistiko (glasilo *Jadro*)« (str. 12). V zadnjih letih se je število objav povečalo. Poleg del Karla Mučiča in Alda Rupla je treba omeniti tudi zbornik študentskega tabora Laško 91 (Gorica 1994) in vodnik *Od Timave do Idrije*, ki sta ga napisala Erika Jazbar in Zdenko Vogrič (Gorica 2005), v katerem je opisu Laškega namenjeno posebno poglavje.

Naslednji je prispevek **Maurizia Puntina: Slovenci na tržiškem teritoriju. Obdobje med 7. in 17. stoletjem**. Avtor obravnava naselitev Slovanov v vzhodni Furlaniji in na Krasu ob koncu 6. stoletja, stoletno sožitje Slovencev in romanskega prebivalstva na teritoriju onkraj Soče, pozni srednji vek, obdobje venetizacije (od srede 16. do druge polovice 17. stoletja), med 12. in 20. stoletjem izpričana slovenska krajevna imena, slovensko onomastiko na tržiškem teritoriju, od prvih pričevanj do v moderni dobi izpričane prisotnosti. V dodatku pa piše še o nekaterih starodavnih priimkih in rodbinskih imenih na Trziškem (13–18. stol.). Med drugim se seznanimo s prvimi onomastičnimi pričevanji Bizjaki/Bezjaci in izvemo, da je Bizjakija (Bisiacaria) sodobno ljudsko ime za tržiški teritorij s pomenom »ozemlje Bezjakov« ali pa »območje, kjer govorijo bezjaško narečje« (beneško narečje s številnimi leksikalnimi elementi arhaične furlanske govornice). Glede etnonima Bisiachi/Bizjaki je treba povedati, da ima v obliki priimka dolgo zgodovino,

njegove srednjeveške korenine je mogoče najti v Sloveniji, na Štajerskem, v Istri, v obliki etničnega imena pa na Hrvaškem, v Posavju in v notranji Istri. Pozorno nanizani podatki izpričujejo avtorjevo poglobljeno znanje, bralca pa prepričajo, da tu poenostavitve niso mogoče. V zvezi s slovenskim imenom Laško dodaja, da za beneške Slovence, Rezijane in Korošce pomeni celotno Furlanijo. »Lahi so bili v pristni slovenski ljudski govorici vsi Furlani (brez razlikovanja), to se pravi romansko prebivalstvo, ki so bili v zgodovini najbližji slovenskemu svetu« (str. 55). Ob koncu navede še slovenske različice imen vasi in ustreznih etnonimov tržiškega teritorija, vključno z občino Zagraj.

Vlado Klemše, avtor članka **Slovenci v Trziču in Ronkah v 18. in 19. stoletju. Podatki iz krstnih knjig župnije sv. Ambroža in župnije sv. Lovrenca**, se je namenil preučiti prisotnost slovenskega življa v Laškem s posebnim ozirom na časovno razdobje med 18. in začetkom 20. stol. in to prisotnost številčno opredeliti, tako da bi v prvem delu preučil stanje v 18. in 19. stol., v drugem pa priseljevanje v Laško v novejšem obdobju.

Trzič in Ronke sta bila do ukinitve Beneške republike (1797) del te države, avtor pa je na podlagi podatkov iz krstnih in družinskih knjig župnije sv. Ambroža v Trziču in župnije sv. Lovrenca v Ronkah ugotovil, da je bila, kot je mogoče sklepati na podlagi številnih družinskih oziroma sorodstvenih vezi in zlasti priimkov, meja med Beneško republiko in Avstrijo, oziroma avstrijski cesarstvom, precej prepustna in so kar velik odstotek prebivalstva (okrog 10) sestavljale osebe, za katere lahko sklepamo, da so bile slovenske narodnosti. Župnija sv. Lovrenca v Ronkah je vse do druge pol. 19. stol. po številu rojstev presegala župnijo sv. Ambroža v Trziču. Razmerje v korist Trziča, kar zadeva število prebivalcev, se je začelo spreminjati ob prehodu 19. v 20. stoletje in je povezano z naglim razvojem industrije in priseljevanjem iz kraškega zaledja in okoliških krajev, iz Furlanije in Brd. Avtor ugotavlja, da je bil Trzič še sredi 19. stoletja mestece ali velika vas, kjer se je večina ljudi ukvarjala z ribištvo, s prevozništvom in kmetijstvom. Prisotnost Slovencev v obeh krajih je na podlagi matrik razvidna od druge pol. 18. stol., številčno pa se je okrepila s priseljevanjem, ki je potekalo v treh nizih (naravno, s težnjo prebivalcev Krasa in Brd, da gredo »na boljše«; z odprtjem ladjedelnice 1907; kot posledica prve svetovne vojne); na začetku tega obdobja je bil delež slovenskega prebivalstva okrog 10 odstotkov, v 19. stol. se je večal in skoraj podvojil v zač. 20. stol. Na podlagi tipologije in pogostosti priimkov avtor ugotavlja, da so bili v prvem obdobju to priimki, ki jih srečujemo v zaledju Krasa in Brd, številni pa so bili po izvoru tudi iz Dalmacije. Živahno priseljevanje se je odrazilo tudi v številčnejših priimkih s širšega slovenskega prostora, pa tudi iz Avstro-Ogrske. Navaja podrobne podatke o priimkih in številu krščenih otrok v obeh župnijah.

Peter Radetič v članku **Upravni, socialni in ekonomski položaj Slovencev v Trziču pod avstrijsko oblastjo (1814–1915)** opisuje dogajanje, ko je bil Trzič po daljšem obdobju pod beneško upravo, po obdobju francoske zasedbe in vključitvi v Ilirske province s Pariško pogodbo 1814 dodeljen Avstriji. Avstrijske oblasti so ga priključile v tako imenovano deželo Primorje (it. *Litorale*, nem. *Küstenlande*). Kraji Devin, Doberdob in Opatje selo so bili, tako kot nekatere druge slovenske občine na kra-

škem ozemlju, priključeni političnemu okraju v Sežani in sodnemu okraju v Komnu. Vendar so se predstavniki teh treh vasi pritožili, da je Sežana predaleč in da bi želeli biti priključeni sodnemu okraju Trzič in političnemu okraju Gradišče. Oblasti so pritožbi ugodile. Avtor na podlagi teh podatkov domneva, da so imeli predstavniki teh vasi, v katerih so živeli predvsem slovenski kmetje, dobre odnose s prebivalci sosednjih krajev, čeprav so govorili drugačen jezik. Trziška uprava jim je tudi zagotovila uporabo slovenskega jezika v dopisovanju z občino in s sodnim okrajem. Nacionalna trenja pa so se pojavila s socialnimi problemi ob preseljevanju kmečke delovne sile v mesta in njeni proletarizaciji. Val modernizacije in industrializacije v drugi polovici 19. stoletja je zahteval nov pristop državnih oblasti do družbenih dogajanj, tudi zato so oblasti na Dunaju začele izvajati popise po nacionalni pripadnosti. Avtor ugotavlja, da so podatki pred 1880 težko uporabni, ker je centralni statistični urad pri določanju nacionalnosti večkrat združil slovansko govoreče narode v pojmu »Slovani«. Popisi iz let 1880, 1890, 1900 in 1910 so določali občevelni jezik, slovenščina pa ni spadala med te jezike. Zato podatkov iz avstrijskih popisov ni mogoče uporabljati kot objektivni izraz stanja, ampak le za približno podobo situacije. Posebno poglavje posveča avtor industrializaciji Trziča, za katero je bila odločilnega pomena ustanovitev ladjedelnice leta 1907. Zaradi povpraševanja po delovni sili se je prebivalstvo v nekaj letih podvojilo. Slovenci so se tik pred prvo svetovno vojno društveno najboljše organizirali, vendar je ta razvoj pretrgala vojna leta 1914. Odprla se je Soška fronta, ki je potekala prav preko sodnega okraja Trzič. Prebivalci, ki so živeli na obeh straneh fronte, so morali bežati ali pa so bili poslani v begunska taborišča. Preživeli so se leta 1918 vrnili na domove, ki jih ni bilo več ali so bili močno poškodovani. Trzič in okolica sta prešla v sklop kraljevine Italije.

Marta Ivašič v članku **O letu 1913 in šoli, ki je nastala 30 let kasneje** piše o tem, da so se jeseni 1945 prvič odprla vrata slovenskih osnovnih šol v Trziču in Ronkah, vendar sta šoli zamrli in od leta 1957 do 1979 v Laškem ni bilo slovenske šole. Leta 1979 so prvi otroci začeli obiskovati slovensko sekcijo vrtca v Ronkah, iz nje se je januarja 1981 rodila sedanja slovenska šola v Romjanu. Avtorica pravi, da je bil to začetek trajnega razvoja slovenske šole v Laškem, da pa trditev, da gre v letu 1945 za novo ustanovljeni šoli, ni povsem v skladu z zgodovinskim dogajanjem. Boj za slovensko šolo se je namreč začel pred prvo svetovno vojno in je dosegel višek v zborovanju za slovensko šolo v Trziču leta 1913. Avtorica osvetljuje ta prizadevanja v okviru širših kulturnih razmer na prehodu iz 19. v 20. stoletje, ko so postali Slovenci v Laškem sodobno organizirana in vse manj podrejena družba.

Nekaj strani v knjigi je posvečeno **vojni**. Na njih so slike ruševin, begunskih taborišč, vojakov, sporočil vojakov na hrbtih fotografij, dokumenta vojnega ujetnika.

Milan Pahor je avtor sestavka **Trzič v boju za svobodo. Utrinki iz obdobja narodnoosvobodilnega boja 1941–1945**. V prvem delu obravnava čas od 1941 do 1943 in ugotavlja, da je predvojni protifašizem pripravil temelje poznejšemu obo-roženemu upor. Vendar je od spomladi 1940 tajna fašistična policija z množičnimi aretacijami obglavila vodilni sloj proti-

fašističnega odpora na Primorskem, zato je vodstvo Osvobodilne fronte pošiljalo tja aktiviste z organizacijskimi nalogami. Osrednja baza je bila postavljena v Trstu, že julija 1941 pa je bil ustanovni sestanek OF na Goriškem. Avtor opisuje širjenje kroga somišljenikov, tudi v ladjedelnici, in postavljanje temeljev narodnoosvobodilnega gibanja. Piše o skrivnih pokopih slovenskih rodoljubov v Trziču pozimi 1941/42 in postavitvi spomenika odporniškemu gibanju leta 1974 na pokopališču v Trziču. Mnogi aktivisti so z drobnimi deli podpirali odporniško gibanje, zbirali hrano, zdravila, orožje, denar. Pomagali so taboriščnikom v Gonarsu in drugih taboriščih. V Trziču je od konca 1942 delovala tehnika za tiskanje in razmnoževanje gradiva, od januarja 1943 tudi najzahodnejše postavljena kurirska postaja na celotnem slovenskem ozemlju, izredno pomembna zaradi lege na robu, v dotiku z italijanskim in s furlanskim prebivalstvom. Avtor se posebej ustavi tudi ob delavstvu v oboroženem uporu. Članek konča z dogajanjem ob kapitulaciji Italije in epopejo Proletarske brigade.

O Slovencih v Laškem po drugi svetovni vojni piše Karlo Muccic. Začne s prvim poveljnim obdobjem, ko se je po 43-dnevni jugoslovanski oblasti leta 1945 Laško znašlo pod zavezniško vojaško upravo. V oktobru istega leta je skupina občanov ustanovila v Ronkah prosvetno društvo »Jadran«, odsek novonastalega prosvetnega društva »Triglav«. Z letom 1947, po prenehanju angloameriške uprave, je njuno delovanje usahnilo. V drugi polovici petdesetih let je organiziranost Slovencev praktično zamrla. Po petnajstletnem težkem obdobju so Slovenci v Ronkah leta 1964 ustanovili prosvetno društvo »Srečko Kosovel«. Člani društva so se tudi aktivirali, da sta občini Ronke in Trzič z letom 1971 začeli skrbeti za prevoz otrok v vrtec in osnovno šolo v Doberdolu. Društvo je delovalo do leta 1974. Od šestdesetih let se v Selcah enkrat letno odvija pokrajinski miting Vsedravnega združenja partizanov. V zadnjih desetletjih pa je društveno življenje doživelo nov vzpon. Pomembno je leto 1977, ko je občina Štarancan sklenila pobratenje z Renčami, krvođajalci iz Ronk so poglobili stike s sorodnim društvom v Novi Gorici, naslednje leto pa je občina ponovno odprla dvojezično knjižnico v Romjanu. Avtor nato opisuje nadaljnji razvoj društvenega delovanja na kulturnem in športnem področju do ustanovitve Slovenskega kulturno-rekreacijskega društva »Jadro«, ki je razvilo izredno živalno dejavnost in katerega sedež v Romjanu je leta 1988 postalo prvo slovensko jedro v Laškem. Članek **Prvi koraki do ustanovitve društva Trzič** je napisala **Bernardka Radetič**. Pripoveduje o prizadevanjih trziških rojakov za ustanovitev samostojnega društva »Trzič« leta 1998 v Trziču. V sedmih letih delovanja se je zvrstilo nešteto pobud, ki so bile namenjene celotnemu prebivalstvu in so bile zasnovane dvojezično, od proslav, koncertov, šolskih srečanj, kulturnih in mednarodnih prireditvev. Ukvarjajo se tudi z založniško dejavnostjo. Za delovanje društva in nasploh dogajanje v mestu je bilo leta 2004 pomembno odprtje okenca na občini za občane slovenske narodnosti. Društvo je z občino sklenilo sporazum o sodelovanju in tako utrdilo svoje nadaljnje delovanje. Na koncu knjige najdemo **povzetke vseh člankov v italijanščini in Seznam nekaterih med fašizmom poitalijančenih slovenskih in hrvaških priimkov na Goriškem in Tržaškem.**

Knjigi je priložen izredno zanimiv zemljevid, ki sta ga izdelala Maurizio Puntin in Flavio Beltrame, na njem so označena krajevna imena, ki izhajajo iz slovenščine oziroma slovenskih narečij, ledinska imena, izvedena iz osebnih imen ter krajevna imena nejasnega izvora; krajevna imena, ki opisujejo fizično podobo prostora pred naselitvijo slovenskega življa, imena, ki so nastala v času priseljevanja in v srednjem veku, ki so drugačnega izvora in so jih uporabljali do 16. stol. tudi Slovenci.

Datum prejema članka v uredništvo: 20. 9. 2007.

